

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Рибалко Л. С.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Куценко Т. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Інститут підвищення кваліфікації педагогічних працівників і менеджменту освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано наукові підходи до розуміння поняття «творча самореалізація особистості». Зазначено, що креативність є похідною ознакою творчої самореалізації як учителя, так й учнів. Уточнено компетентності, необхідні для формування творчої самореалізації та методи їх розвитку. Розглянуто бар'єри творчої самореалізації та надано перелік педагогічних засобів їхнього подолання.

Ключові слова: самореалізація особистості, творчість, майбутні вчителі, учні, компетентність, педагогічні бар'єри, акмеологічні тренінги.

The article analyzes scientific approaches to understanding the concept of «creative self-realization of the individual.» It is noted that creativity is a derivative sign of creative self-realization of both teachers and students. Competences necessary for the formation of creative self-realization and methods of their development are clarified. Barriers to creative self-realization are considered and a list of pedagogical means of overcoming them is provided.

Keywords: self-realization of the individual, creativity, future teachers, students, competence, pedagogical barriers, acmeological trainings.

Сучасна ситуація військового стану в Україні вимагає від учителя пошуку інноваційних підходів здійснення освітньої діяльності. Взаємодія з дітьми, які знаходяться у стресі і мають проблеми з увагою, запам'ятовуванням, переїхали до європейських країн та суміщають навчання у двох різних закладах освіти, вимагає від учителя гнучкості, нестандартності та самостійності у вирішенні педагогічних ситуацій, сфокусованості на отриманні максимального результату. Всі ці вимоги не зможе реалізувати фахівець, для якого професійна діяльність не є сферою творчої самореалізації. Навпаки, ці обставини тільки викликають незадоволення та внутрішній спротив змінам, а вчитель виконує педагогічну діяльність рефлекторно, не насичує її особистісними сенсами. Творчого вчителя готують заклади вищої педагогічної освіти, створюють умови для повноцінної са-

мореалізації майбутніх фахівців у всіх видах діяльності. Переконають, що професійну діяльність необхідно розглядати як процес втілення власного творчого ресурсу у дійсність.

Мета статті — проаналізувати різні наукові підходи до вивчення суті творчої самореалізації майбутніх вчителів у освітньому процесі закладів вищої освіти, механізмів упередження і подолання педагогічних бар'єрів.

Поняття «самореалізація» та похідне від нього «творча самореалізація» широко використовується у науковій думці вітчизняних вчених. Звернемося до поглядів В. Зарицької [2], яка розглядає самореалізацію як процес і результат застосування особистістю в повсякденному житті і праці набутих компетентностей та їх неперервне вдосконалення, яке супроводжується отриманням від цього користі та задоволення. Поділяємо думку науковиці в тому, що самореалізація повинна мати конкретне втілення в людському житті — кар'єрне зростання, збільшення доходу, повага колег, вдячність батьків та учнів. Вважаємо, що необхідно наголошувати на конкретних перевагах творчої самореалізації майбутнього фахівця як у подальшій професійній діяльності, так й під час навчання у закладі вищої освіти. Для здобувача рівня вищої освіти це будуть гарні оцінки, накопичене педагогічне портфоліо творчого вирішення професійних ситуацій, впевненість у власних силах.

Творча самореалізація майбутнього учителя представлена як цілеспрямоване розкриття його креативних здібностей у науковій праці Лі Ціна [4]. Зазначимо, що наразі учитель може використовувати цілий арсенал цікавих як для учнів, так й для нього самого навчальних засобів та проявляти свою творчість. Наприклад, створення наочності у програмах Genialy та Canva просте та захопливе. Коли користувач починає переглядати вже готові шаблони, інструменти роботи він захоплюється та створює не просто змістовно наповнений, а й естетичний освітній продукт. Створення гейміфікованих засобів навчання — веб-квестів, інтерактивних навчальних карток, тестових завдань, зокрема у програмі kahoot, також стають полем виявлення креативності вчителя, дають можливість зробити підготовку до уроків цікавою та приємною. Втім, важливо розуміти, що кінцевою метою такої діяльності є створення якісного та результативного освітнього продукту.

Важливими для розвитку творчої самореалізації майбутніх вчителів у закладах вищої освіти є синхронний рух у двох напрямках, а саме: розвитку необхідних компетентностей та подолання бар'єрів творчої самореалізації. Звертаючись до переліку необхідних компетентностей розглянемо класифікацію В. Зарицької [2], яка визначає

сукупність з шести ключових компетентностей, розвиток яких робить можливим самореалізацію особистості, як-от: мотиваційні (зацікавленість у власній самореалізації), емоційно-вольові (стресостійкість, цілеспрямована діяльність з самореалізації), комунікаційні (регуляція та відповідність поведінки у спілкуванні), особистісні (самоповага, адекватна самооцінка), пізнавальні (розвиток мислення, сформованість навчальних дій, розумова працездатність), діяльнісні (розвинуті професійні інтереси, уміння, навички, професійне планування, організаторські здібності). Вважаємо таку класифікацію дещо ускладненою, оскільки мотиваційний, емоційно-вольовий, комунікаційний, особистісний компоненти можуть бути об'єднані. Науковець Лі Янь [5] робить наступний перелік основних компетентностей майбутнього учителя, а саме: прагнення до творчого рівня виконання професійної діяльності, інтерес до невинного саморозвитку, професійні знання та уміння, а також такі, що допоможуть у творчій самореалізації, самостійність і оригінальність у діяльності. Зазначимо, що в цілому перелік компетентностей, необхідних для вдалого здійснення творчої самореалізації є схожим, відрізняються методи, до яких дослідники пропонують звертатися. В. Зарицька наголошує на методах самоаналізу та аналізу продуктів діяльності, створення сприятливих освітніх умов, реалізація ситуацій успіху, індивідуальні консультації. Лі Янь визначає ефективними, зокрема: методи проєктів, майстер-класів, синтезу різних видів діяльності, тренінгів, розгляду фахових ситуацій. Цікавою є думка Лі Ціна [4] про розвиток в освітньому процесі рис особистості, необхідних для творчої самореалізації — незалежності, відкритості новому, розвинутих пізнавальних процесів, рефлексії, здатності до спільної діяльності та комунікації.

Важливою умовою підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації є долання педагогічних бар'єрів. Дослідниця І. Глазкова [1] визначає педагогічний бар'єр як складне явище, яке і знижує ефективність впливу освітнього процесу на здобувачів рівня вищої освіти, і стимулює його до пошуку нових засобів діяльності. Педагогічні бар'єри поділяються на зовнішні, до яких належить невідповідність змісту, форми, методів здійснення освітнього процесу особистості майбутнього фахівця, та внутрішні — психофізіологічні та емоційні особливості, що знижують ефективність освітньої діяльності. Зазначимо, що до зовнішніх бар'єрів науковицею не віднесено умови освітнього процесу та загальносоціальні, що звужує розуміння зовнішнього впливу на перебіг освітнього процесу та формування необхідних новостворень.

Для роботи із бар'єрами учена пропонує дві рівноцінні стратегії діяльності — запобігання та подолання. Стратегія запобігання — це такі способи дії, що зменшують виригідність виникнення педагогічних бар'єрів. Науковиця відносить до них такі вправи, як-от: авансування; «Крісло успіху»; пряме навіювання; підбадьорювання; створення ситуації успіху. Стратегія є економною та зручною, адже не потребує багато часу та докладання значних сил. Стратегія подолання — це такі способи дії, що пристосовують особистість до нових умов дійсності. Прийоми, що використовуються — зменшення психологічної дистанції; «Люстерко стосунків»; «Золоті слова»; моделювання; тренінги. У загальному сенсі методами подолання педагогічних бар'єрів дослідниця вважає такі, як-от: ділові ігри, інсценування, мозковий штурм, тренінг, захист інноваційних міні-проектів, педагогічна практика, дискусійні та проблемні лекції, аналіз конкретних педагогічних ситуацій, рішення педагогічних завдань, проектування професійних педагогічних завдань.

Учені О. Іонова та В. Партола [3] представляють свою класифікацію навчальних бар'єрів — у мисленні, почуттях та вольовій регуляції. Бар'єри мислення можемо описати як стереотипи у плануванні, поведінці, засобах вирішувати професійні завдання, а також використання одних й тих самих стратегій та методів діяльності; бар'єри почуттів — як вираження симпатії та антипатії, упередженого ставлення до нового, відсутність рефлексії власного професійного шляху; бар'єри волі — як нездатність поставити «треба» над «хочу», примусити себе почати активно діяти. Зауважимо, що описані бар'єри відносяться до внутрішніх, тому у їхньому подоланні майбутній фахівець може отримати тільки опосередковану допомогу.

Для підтримки у подоланні зазначених бар'єрів дослідниці пропонують наступні методи — безоцінного судження, екологічного спілкування, індивідуальні бесіди, арт-терапія, міні-групи та групове навчання, проєктна діяльність. Хоча науковиці дають широке розмаїття технік, пропонуємо розширити його навчальними, акмеологічними тренінгами та тренінгами особистісного зростання, побудовою акмеограм та професіограм, запровадженням вибіркового курсів відповідного змісту.

Отже, аналіз наукових підходів показав, що поняття «творча самореалізація особистості» тлумачиться по різному. У межах дослідження дотичною є думка вчених, які вважають креативність похідною ознакою творчої самореалізації як учителя, так й учнів. Перелік наведених компетентностей дає змогу розширити уявлення про творчу самореалізацію та методи їх розвитку. Спроектовано упередження та подолання бар'єрів творчої самореалізації педагогічними засобами.

Перспективним є подальше дослідження напрямів активізації творчої самореалізації майбутніх вчителів у проектній діяльності.

Список використаних джерел

1. Глазкова І. Я. Стратегії запобігання і подолання педагогічних бар'єрів. *Психолого-педагогічні основи впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методик навчання і виховання студентів вищих навчальних закладів*. 2014. № 40. С. 205–210.
2. Зарицька В. В. Психологія самореалізація особистості : моногр. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 242 с.
3. Іонова О. М., Партола В. В. Подолання бар'єрів в освіті дорослих: антропософськи-орієнтований підхід. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. / за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, С. Т. Золотухіної. Харків : ХНПУ, 2019. Вип. 61. С. 60–69.
4. Лі Цін. Теоретичне обґрунтування моделі формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи* : зб. наук. пр. 2021. Вип. 2 (6). С. 7–12.
5. Лі Янь. Питання готовності студентів художньо-педагогічних спеціальностей до творчої самореалізації. *Педагогіка і психологія сьогодні: теорія і практика* : зб. наук. робіт учасн. міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 18–19 січн. 2019 р. Одеса, 2019. С. 48–50.